

a/AÇYK WE ÝAPYK BOGUN

Bogun iki hili bolýar:

Açyk bogun. Munda bognuň soňy çekimli bilen gutarýar: A-ta, Ea-ba, gö-le, gu-zy.

Ýapyk bogun. Munda bognuň soňy çekimsiz bilen gutarýar: Mek-dep, Gur-ban, Mur-gap, tam-dyr, dyr-nak.

307-nji gönükme. Sözleri bogunlara bölüp okaň.

Mawy **asmanda** günüň **şöhlesi** kümüş çayylýan ýaly bolup görünýär. Şemal giň meýdanda bişen **bugdaýy** ygşyldadýar. **Tomus** günü **parahatlyk**. **Diňe** adamlar parahat däl. **Tokaýyň** aňyrsynda pulemyotlar tatyrdýar.

(«Hakyky dostlar»).

Has gara ýazylan sözlerde nähili bogunlar bardygyny aýdyň.

* * * *

308-nji gönükme. Sözleri bogna bölüp, depderiňize göçüriň. Soňra haýsy bognuň açykdygyny, haýsy bognuň ýapykdygyny aýdyň.

Okuw, galam, Myrat, bagçylyk, alma, nar, gurşun, demir, balyk, deri, ýelim, otluk, gül, okuwçy, jigim, doganym, okamak, ýazmak.

NUSGA: o-kuw, ga-latn...

Türkmen dilinde bar bolan bir bogunly sözler, esasan, çekimsiz gutarýar.

Meselem: men, sen, kak, ol, gel, gül, dar.

Türkmen dilinde sözlerniň ortasynda çekimli sese başlanýan bogun bolmaýar. Şoňa görä-de çekimsiz gutarýan sözlere çekimli bilen başlanýan goşulma goşulyp, bogna bölünende, şol sözlerniň sonundaky çekimsiz öz zyndaky bogna geçýär.

Meselem: men-me+niň, kak-ka+ky+myz, çe+ker-çe+ke+riň, çu+kur-çu+ku + ryň; sy+gyr+lar-sy+gyr+la+ryň.

309-nji gönükme. Goşgyny labyzly okaň. **Hasar, dag, zaman** sözleriniň nähili seslere gutarýandygyny aýdyň.

Bu sözlere **-ymyz** goşulmasyny goşup, bogna bölün we depderiňize ýazyň.

HASARLY ÇAGALARYŇ AÝDYMY

Biziň Hasar dagymyz

Gözeldir hem beýikdir.

Uçut-uçut gaýalaň

Üsti doly keýikdir.

Süýji suwly dereler

Käkilikdir durşuna.

Gözün gider mallaryň

Agyp-döňüp ýörşüne.

Ir-iýmişli Hasaryň

Taryhdyr her deresi.

Her gaýasy, Her daşy,

Gözümiziň garasy.

Şu gara dag ir zaman

Ekläp-saklan uly ili.

Hem şu dagdyr ösdüren

Beýik Magtymgulyny.

(A.Gurtgeldiýew).

NUSGA: bagt—bag-ty-myz...,

* * * *

Merdana türkmen diýen aňlatmanyň manysyny düşündiriň we depderiňize ýazyň.

310-nji gönükm. Bu sözlere ýaýyň içindäki goşulmalary goşup, depderiňize bogna bölüp göçüriň. Şoňda degişli bogunlarda ýüze çykýan üýtgeşikligi we onuň sebäbini aýdyp beriň.

Halk (-ymyz, -yň, -da), deňlik (-de, -iň), kitap (-da, -yň), orak (-dan, -y), demir (-de, iň), ot (-luk, -alyň), üzüm (-çilik, -i), barlamak (-çy, -a), bugdaý (-lýk, -yň), dag(-a, -dan).

NUSGA: hal-ky-myz, hal-kyň, halk-da...

* * * *

311-nji gönükme. Okaň we göçüriň. Ýaýyň içindäki goşulmalary onuň öň ýanyndaky söze goşuň we şol şözi bogna bölüp ýazyň.

Hazir mekdebiň günbatar tarap (-yndaky) baş gektar (-lyk) gowaça kartasy ýaşyl nagyşlar (-a) çalym edýär. Bu ýaşyl nagyş (-ly) kartanyň üstünde hem özboluşly şadyýan durmuş dowam edýär. Ine, bahar (-yň) getir (-en) sowgatlar (-ynyň) biri bolan garlawaçyklar gowaçaly peller (-iň) sakçylar (-y) ýaly, ol ýer (-iň) üstünden aýrylman, enaýyja ses edip üç (-üp) ýörler. Käýarym bolsa gowaçaly peller (-e) deg (-ip), ýene ýokary galýar (-lar).

Goşulmalary öň ýanyndaky söze goşup, ony bogna böleniňizde, olaryň soňky bognunda ýüze çykan üýtgeşikligiň sebäbini aýdyp berin.

* * * *

312-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözlere **-y, -i, -da, -de** goşulmalaryny goşup, olary bogna bölüp göçüriň.

Pessaý **şemal** öwsüp ugrady. Ertirden bäri asmanyň ýüzüni gaplap duran **bulutlar** ilerligine, gum gerişleriniň aňyrsyna **tarap** süýşüp ugrady. Birsalymdan hammamdan çykan **gözel** ýaly bolup, öwüşgin atyp, gün görüندی. Onuň arassa, göwün göteriji ýakymly nurlary burjy baglap duran agaç başlaryna düşüp, olara müň dürli **görnüş**, müň dürli **bezeg** berdi. Günüň nurlary soňra ýerdäki garlaryň üstüne ýaýyldy. Gözýetimiň hemme ýerine kümüş gyryndysy sepelenen ýaly bir görnüş peýda boldy.

(B.Seytäkow, «Doganlar»).

NUSGA: şe-mal, şe-ma-ly, şe-mal-da...